

Expeditie *Waddenwolf*

Na haar succesvolle boek *Vrouw van Staal* werkte schrijver Corine Nijenhuis lang aan *Waddenwolf*. Het is het relaas van een megalomaan project van een jonkheer die de Waddenzee wilde inpolderen. Ruim honderd jaar later zijn daarvan nog steeds sporen te vinden. De enige manier om die resten te bekijken is om er droog te vallen. En dat deden we... per ongeluk er precies bovenop.

Tekst: Corine Nijenhuis en Klaas Wiersma Foto's: Klaas Wiersma

Nog stram van de koude nacht drinken we een kop koffie in het kunstlicht van de Robbengatsluis. Vandaag zullen Afke en ik, met z'n tweeën, een verkenning doen naar het landwinningsproject van jonkheer Pieter Jan Willem Teding van Berkhout. Of beter gezegd naar wat daar nog van over is; een lage dam die ligt tussen Holwerd en Ameland. Morgen komt auteur Corine Nijenhuis aan boord met haar partner Jaap en zullen we met z'n vieren vertrekken vanuit Ameland naar de plek van de dam. Zodra het zeewater de sluiskolk binnenstroomt verdwijnen de bolders in de gladde sluismuur onder water, een teken dat de vloed buiten al ver gevorderd is.

Onze stalen zeegrundel van 10 meter met de naam *Heer Hendrick*, is eenvoudig maar doelmatig. Met een diepgang van slechts 70 centimeter en een inklapbaar midzwaard is die ideaal om over de ondiepe wantijen te komen. De komende komende drie dagen op het Wad zullen we dan ook van de *Heer Hendrick* gaan houden. Maar nu moet ik eerst nog wennen aan de grundel. Hoe zal die zich houden nu Verkeerspost Schiermonnikoog een stevige noordoost vijf opgeeft voor Rottum, ons district. Wind en golven staan dus recht op de

ingang van de haven van Lauwersoog. Het doel voor vandaag is om droog te vallen bij de restanten van de dam onder Ameland. Het tij is gunstig maar er is weinig marge. Vastlopen en wachten op meer water zou kunnen betekenen dat we het volgende wantij niet meer halen. Tussen Lauwersoog en Ameland liggen twee wantijen, het Wierummerwad en het Pinkewad. Met een diepgang van 70 centimeter kunnen we hier op basis van het astrologisch tij tot drie uur voor en drie uur na hoog water overheen. Door de oostenwind de afgelopen dagen is er een flinke verlaging op het Oostwad.

Vaarplan

Voor het plannen van een route over het Wad is terugrekenen een handig foeffe. Laten we eens kijken: we kunnen tot twee uur na hoog water (HW) over het Pinkewad. Het is HW om 09.45 uur dus om kwart voor twaalf moeten we daar voorbij zijn. De afstand is 15 mijl en uitgaande van een gemiddelde snelheid van 4 knopen, hebben we iets minder dan vier uur nodig om er te komen. Dat betekent dat we om kwart voor acht de haven moeten verlaten. Na het wantij is het nog een mijl naar de plek van de dam. Dan zijn we daar

boven en vorige pagina's: Corine Nijenhuis wijdde jaren van haar schrijversleven aan het Waddenproject van een 19de-eeuwse jonkheer. Nu bezoekt zij de restanten ervan

onder: Via de Robbengatsluis vertrekken Klaas en Afke richting een woelige Waddenzee. Ze maken een vaarplan om droog te kunnen vallen bij de dam tussen Ameland en Friesland

nog voor halftij en hebben we ruim de tijd om te zoeken.

Het zeegat is als een duister hol. Het regent en de grijze golven rollen de haven binnen. We varen met een voor ons nieuw schip het onbekende in. Alles in mijn lijf zegt, keer om, doe dit niet. Afke staat aan het roer, ze geeft geen krimp. Dan slaat de eerste grijze golf tegen de boeg. Zout schuim waait in onze gezichten. Toch is de scherpe, vallende grundelsteven effectiever dan verwacht. De golven komen niet over dek en de *Heer Hendrick* maakt geen gekke sprongen. Aan bakboord knippen groene en rode bakens van de brede Zoutkamperlaag. We verleggen de koers naar het westen. Nu hebben we de golven niet meer op de kop maar van opzij. Al snel klinkt er gerommel en gerinkel uit de kajuit. Het slingeren wordt wilder en wilder. Tijd voor actie. Er moet zeil bij. In het donker kruip ik het natte dek op. Eerst de fok, dat scheelt iets. Het zeil kan in een keer omhoog, want het rif zit er al in. Zeilend voelt de *Heer Hendrick* zich een stuk prettiger dan op de motor.

Laagwater

Voor de restanten van de dam van jonkheer Teding wordt in elke almanak gewaarschuwd. Op zeekaarten staat een lange stippellijn die zelfs doorloopt in de geul van de Zuider Spruit. Maar wie over de wantijen wil, passeert de dam altijd rond hoog water. En dan is er niks te zien van dit illustere obstakel. Alleen zeilers die hier bewust droogvallen weten wat er nu, na bijna anderhalve eeuw, nog over is van dit mislukte landaanwinningsproject. Vandaar ons plan om te wachten tot de zee zich terugtrekt en zijn schatten prijsgeeft.

We grijpen de Paesensrede op. Hier lagen ooit de Blazers van de vissers van Moddergat voor anker. In de smallere geulen is het water meteen rustiger. Tijd om na te denken over ons doel van vandaag, en hoe we het gaan aanpakken bij de dam. De *Heer Hendrick* heeft geen digitale kaartplotter. Navigeren op de oude manier dus. Afke heeft met een peiling op de kerktorens van Blija en Ferwerd een koerslijn uitgezet die we moeten aanhouden. Bij de ZS 27 moeten we de geul verlaten. 'Doorvaren totdat de kerktoeren van Holwerd en de veerdam in een lijn staan.'

We weten ook dat ons doel op een mijl ten noorden van de veerdam zou moeten liggen. Op dit enorme vlakke stuk water is het onmogelijk om dat te schatten. Daarvoor gebruiken we de hand-gps. Zodra we in de buurt komen begin ik de bodem te verkennen met de vaarboom. Zand, zand, zand, modder, zand. Geen stenen. Wel merk ik nu dat er veel dwarsstroom staat. Die zet ons naar de dam toe. We

boven: De grundel met midzwaard blijkt al snel een makkelijk hanteerbaar schip

onder: Geen digitale kaartplotter, dus gewoon navigeren op de oude manier

verleggen de koers naar zuidoost om terug te komen op de lijn ZS 27 - Blija. Heel langzaam schuift de kerktoeren achter de aanlegplaats van de veerboot. 'Hier zou het moeten zijn.' Het klinkt absurd op dit open stuk water. Het is 11:21 als we het anker uitgooien. Vier en half uur voor het laagwater. Het lange wachten kan beginnen. Al snel begint het vlak van de *Heer Hendrick* over de bodem te schuiven. Iets na twaalfen liggen we vast. Van de dam is nog niks te zien al ontstaan er verderop wel aparte golfpatronen. En dan, rond half tij met nog drie uur eb te gaan, steekt er opeens midden op het Wad iets donkers uit het water. De golfjes spelen er omheen. Het is de dam. (Klaas Wiersma)

Bewijs

De zee is glad als een strakgetrokken laken als we met *Heer Hendrick* over het wad varen. Het water weerspiegelt de wolken in grillige details. Kalmpjes glijden we voort, door een verstilde wereld die afwisselend blauw en grijs kleurt. Er is niets dat doet vermoeden welk geheim er onder ons op de zeebodem verscholen ligt. De Amelander dam. Dat wil zeggen, de restanten ervan. Op diverse plaatsen op het voormalige wantij tussen Ameland en Holwerd ligt het bewijs van een geschiedenis die maar weinig mensen kennen, maar die ons land bijna voorgoed had veranderd. De Amelander dam; een verbindingsdam die het uitgangspunt vormde van een groots landaanwinningproject dat de Waddenzee tussen Ameland en de Friese kust moest droogleggen om het gebied te trans-

De wind houdt zich stil, op de motor varen we naar onze bestemming. Het waterpeil daalt, maar is er is nog meer dan genoeg zee om de dam over te komen en aan andere zijde het anker uit te brengen. Daar zullen we wachten tot ons zeilschip zich zachtjes op de zeebodem zal zetten. Ik had beter moeten weten. Na jaren van research naar de dam, na alle feiten en verhalen die ik las en hoorde, ken ik haar onvoorspelbaarheid, de wispelturigheid waarmee ze haar schepper voortdurend voor nieuwe problemen plaatste. Vandaag laat ze zich als vanouds gelden. Zonder aankondiging of waarschuwing loopt ons scheepje vast op de restanten van de Amelander dam om er niet meer af te kunnen totdat de zee weer stijgt. De dam is ons de baas, ik voel me als de jonkheer die het duizenden keren heeft meegemaakt.

Het water zakt, de resten worden zichtbaar of is het eigenlijk de aangroei erbovenop?

rechtsboven: Optimistisch geschetste kaart met de geplande dammen en de alvast ingetekende polderpercelen

rechtsonder: In 1872 lag er een smal dammetje

formereren tot... Wadderpolder. Het idee was verbluffend eenvoudig: het wad zou worden opgehoogd met de slibdelen die twee keer per etmaal door de vloed worden aangevoerd. Er zouden drie dammen worden gebouwd. De belangrijkste het eerst; de verbindingsdam op het wantij, om een waterstilstand te creëren zodat het slik kon bezinken. Twee dammen (oostelijk en westelijk van het in te polderen gebied) zouden verhinderen dat de vruchtbare grond met laagwater weer wegspoelde.

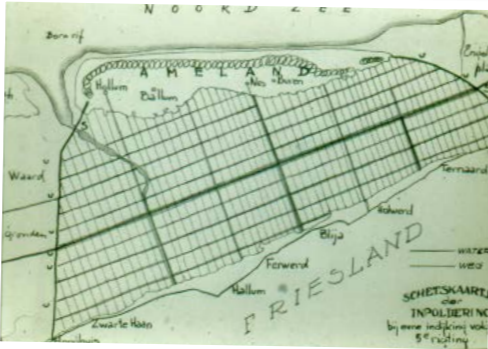
Aangroei

De jonkheer. Dat is de man die het allemaal bedacht en uitgevoerd heeft; het grootste, Nederlandse, mislukte waterbouwkundige project van de negentiende eeuw. Jonkheer Pieter Jan Willem Teding van Berkhout, een aristocratische advocaat uit het achterland, was niet behept met enige kennis van waterbouwkundige zaken. Hij was een jaar of veertig toen hij in 1870 toekeek hoe het eerste zinkstuk in een van de diepe geulen van het wad onder Ameland werd afgezonken. Het duurde nog twee jaar voordat de smalle, lage dam over de hele lengte was opgetrokken: 'Eene onafgebroken massa rijswerk gevestigd op zinkstukken, verankerd met piketpalen en vlechtwerk, geballast met ballaststeen, gedekt met basalt' aldus een ooggetuige in 1871. In de

daaropvolgende tien jaar zou de dam worden opgewerkt, eerst tot het niveau van volzee en vervolgens nog hoger, opdat ze een springvloed kon weerstaan.

Vandaag de dag moet het al haast laagwater zijn voordat de eerste damrestanten zichtbaar worden. Kleine donkere vlekken die langzaam groeien, die knarsen als je er met je laarzen op gaat staan. Want wat wij als de restanten van de Amelander dam zien, is eigenlijk de aangroei erbovenop. Mossels als een versteend tapijt, waterspuwende oesters, scherp als haaiantanden, staan er recht op tussen. Terwijl de zee zich terugtrekt verandert de geur: zout en iets vissigs.

De stilte op de lege vlakte wordt doorsneden met gekrijs: duizenden vogels doen zich tegood aan het zeebanket. Langzaam vormt zich een zwarte, rechte streep op de zeebo-

dem. Het zijn de contouren van de dam.

Het was nog maar een smal dammetje in 1872, kwetsbaar als de ruggengraat van een te mager kind. Dagelijks werkte een ploeg van zo'n vijftig man aan de versteviging en ophoging ervan. Werkendamse rijswerkers vlochten lange wilgentenen tussen de in de grond geslagen palen, Amelander arbeiders zeulden met kruiwagens vol stenen om de rijstuiwen te verzwaren. De zee leverde haar aandeel: bij iedere vloed die het eiland ronde, bleven de meegevoerde slibdelen achter in de aanslibbingswerken.

Maar snel ging het niet, daarom besloot de Rijks Waterstaat het oorspronkelijke plan te veranderen. Het profiel van de verbindingsdam werd verlaagd en versmald. Tot grote frustratie van de jonkheer die zijn adellijk

leven in het achterland had ingewisseld voor dat van een arbeider met slik onder de nagels. Hij woonde in een primitieve houten keet op het eiland en vocht tegen de Staat die het oorspronkelijke damontwerp steeds verder uitkleedde.

Laatste groet

Gedurende de uren van het laagtij verkennen we de dam. In ondiepe geulen die als laatste droogvallen, ontdekken we basaltprisma's die meer dan een eeuw geleden de damkruin hebben bedekt. Laat in de middag vinden we smalle twijgen van het oorspronkelijke rijswerk, ze breken tussen je vingers bij de minste druk. Hoe langer we op de dam zijn, hoe makkelijker het wordt om je het verleden te verbeelden. Wanneer je de ogen sluit kun je de stemmen van de arbeiders horen, het flapperen van het zeil van de postboot die verderop in de geul voorbijvaart.

Maar ik hoor vooral de jonkheer. De man wiens portret al vijf jaar boven mijn schrijftafel hangt, wiens geschiedenis ik heb gekaapt om er een boek over te schrijven. Ik verbeeld mij dat hij vlakbij is, achter me op de dam staat, steeds net uit het zicht wanneer ik me naar hem omdraai.

Het was uiteindelijk de Waterwolf die hem versloeg. In 1881 sloeg een zware herfststorm de dam door. De jonkheer stelde alles in het werk om het gat te dichten voordat de win-

ter het werk onmogelijk maakte. Maar in het voorjaar van 1882 brak de dam opnieuw door. Wat volgde was een verbeterde strijd tegen de Staat om het landaanwinningproject te kunnen voortzetten. Het bleek een verloren strijd. Hoewel de aanslibbing grote delen van het wad zo ver had opgehoogd dat er geen schip meer varen kon, werd de dam niet hersteld. Ze zakte weg in de zeebodem en werd overwoekerd door schelpdieren die bij laagwater tonen waar ze eens boven het water uitstak. De vloed is al vergevorderd als *Heer Hendrick* loskomt van de Amelander dam. We halen

het anker in, starten de motor. Terwijl we langzaam wegvaren, kijk ik om. De dam is verdwenen. Toegedekt door de zee. Lange strepen licht in het donkere zeewater begeleiden ons schip. Zeevonk. Een laatste groet van de jonkheer. Ik weet het zeker.

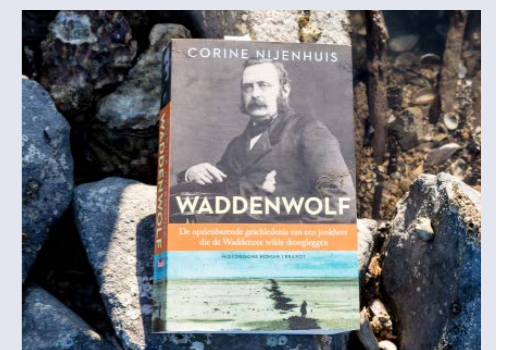
(Corine Nijenhuis)

Met dank aan Yvonne Schöller en Dick Korpel voor het ideale Waddenschip *Heer Hendrick* met ligplaats Oostmahorn. Zelf Huren?

Kijk op: www.platbodemtehuur.nl
of bel: +31 6 50 500 993

WADDENWOLF

In de ijskoude winter van 1866, op een verlaten havezate in het achterland, schrijft jonkheer Pieter Jan Willem Teding van Berkhout een plan dat de toekomst van Nederland voorgoed zal doen veranderen. Door de bouw van de Amelander dam moet de Waddenzee transformeren tot Wadderpolder. Dat hij als adellijk advocaat niets weet van waterwerken deert hem niet; in 1870 richt hij De Maatschappij tot Landaanwinning van de Friesche Wadden op en begint aan het megalomane project dat hem naar Ameland voert. Op het geïsoleerde eiland wordt de bleke aristocraat een werker met slib onder de nagels die vecht tegen de Staat en de waterwolf. Maar ook de gelovigen werken tegen: de landaanwinnende jonkheer manifesteert zich als

onderaannemer van God en brengt de duivel het eiland op. Wanneer de huishoudster van de pastoor een Maria verschijning beleeft, rijst de vraag of haar noodlottige voorspelling over de Amelander dam uit zal komen.